

เมืองเก่า
ประเพณีและวัฒนธรรม

แดนใต้

รวมบทความด้านวัฒนธรรม ภาษา ศิลปะ
และวิถีชีวิตชาวปักษ์ใต้ในอดีตที่หาอ่านได้ยากยิ่ง

รศ. ประพนธ์ เรืองณรงค์

เรื่องเก่า
ประเพณีและวัฒนธรรม

แตงไต

รศ. ประพนธ์ เรืองณรงค์

มนุษย์สร้างคำพูดขึ้นมา ชีตเขียนถ้อยคำลงบนแผ่นดินเหนียว ผืนหนัง ไม้ไผ่ และกระดองเต่า

การค้นพบกระดาษและการพิมพ์ ทำให้หนังสือมีรูปลักษณะที่พกพาได้สะดวก และเผยแพร่ไปในวงกว้างอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ การพิมพ์ช่วยสถาปนาภาษาของแต่ละชาติให้มั่นคง ช่วยให้ภาษาของสามัญชนแพร่หลาย ทำให้คนอ่านออกเขียนได้เพิ่มสูงขึ้น และขยายวงกว้างออกไปนอกวงผู้นำและนักบวช

และแท้จริงแล้ว การพิมพ์หนังสือคือการเปลี่ยนแปลงอย่างถึงรากถึงโคนทั้งทางความคิดและสังคม

ลำดับที่ ๑๓๓๒

เรื่องเล่าประเพณีและวัฒนธรรมแดนใต้

รศ. ประพนธ์ เรืองณรงค์ : ผู้เขียน

พิมพ์ครั้งแรกโดยสำนักพิมพ์สถาพรบุ๊คส์ : พฤศจิกายน ๒๕๖๓

ราคา ๒๔๕ บาท

พิมพ์โฆษณาครั้งนี้ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ตามกฎหมายแล้ว

© สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับเพิ่มเติม) พ.ศ. ๒๕๕๘

ไม่อนุญาตให้สแกนหนังสือ หรือคัดลอกเนื้อหาส่วนหนึ่งส่วนใดเพื่อสร้างฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์
เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากสำนักพิมพ์และเจ้าของลิขสิทธิ์แล้วเท่านั้น

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

ประพนธ์ เรืองณรงค์.

เรื่องเล่าประเพณีและวัฒนธรรมแดนใต้.--กรุงเทพฯ : สถาพรบุ๊คส์, ๒๕๖๓.
๔๖๘ หน้า.

๑. ไทย (ภาคใต้)--ความเป็นอยู่และประเพณี. I ชื่อเรื่อง.

๓๙๐.๐๔๕๕๙๓

ISBN 978-616-00-4153-4

เจ้าของ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา : บริษัทสถาพรบุ๊คส์ จำกัด

ประธานเจ้าหน้าที่บริหาร/บรรณาธิการอำนวยการ : วรพันธ์ โลกิตสถาพร

กรรมการผู้จัดการ : ดร. สุภัคชญา โลกิตสถาพร

ผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการ/บรรณาธิการบริหาร : เจติยา โลกิตสถาพร ที่ปรึกษาด้านบรรณาธิการ : รศ. ประพนธ์ เรืองณรงค์

ผู้จัดการฝ่ายขาย : กิ่งแก้ว ภิขะไชย บรรณาธิการสร้างสรรค์ : พัชรีย์ เต๋แดงเพชร

หัวหน้ากองบรรณาธิการคัดสรรนวนิยาย : พิชราพร บุญส่ง

ผู้ช่วยบรรณาธิการบริหาร : วสันต์ พร้อมมิตรญาติ

บรรณาธิการเล่ม : บุญเอก พุกขาววัฒนา

ออกแบบปก/รูปเล่ม : เอกอนันต์ ศิริเลิศฤทัย

พิมพ์ที่ : บริษัท ส.เอเซียเพรส (๑๙๘๙) จำกัด

จัดจำหน่ายทั่วประเทศโดย บริษัทสถาพรบุ๊คส์ จำกัด

๑๘ ซอยลาดปลาเค้า ๖๓ ถนนลาดปลาเค้า แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน กรุงเทพฯ ๑๐๒๒๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๙๔๐ ๓๘๕๕-๖ โทรสาร ๐ ๒๙๔๐ ๓๘๗๐

กองบรรณาธิการ : spbbooks@hotmail.com

กองบรรณาธิการคัดสรรต้นฉบับ : satapornbooks.editor@gmail.com

ฝ่ายสำนักงาน : info@satapornbooks.com

www.satapornbooks.com

หากท่านผู้อ่านพบหนังสือไม่ได้มาตรฐาน เช่น หน้ากระดาษสลับกัน หน้าขาดหาย การเข้าเล่มไม่สมบูรณ์
สำนักพิมพ์ยินดีรับผิดชอบเปลี่ยนหนังสือใหม่ให้ท่าน โปรดติดต่อและส่งหนังสือคืนพร้อมระบุรายละเอียดการชำรุด
ไปตามที่อยู่ด้านบน หรือ โทร. ๐ ๒๙๔๐ ๓๘๕๕-๖ ต่อ ๔๑

สำนักพิมพ์นี้เป็นสมาชิกสมาคม
ผู้จัดพิมพ์และผู้จำหน่ายหนังสือ
แห่งประเทศไทย

คำนำสำนักพิมพ์

กรุงเทพฯ หรือจังหวัดทางภาคใต้ของไทย เป็นศูนย์รวมวัฒนธรรมจากหลากหลายเชื้อชาติที่มีความเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นไม่แพ้ภูมิภาคอื่นๆ เนื่องจากในอดีตเป็นแหล่งอารยธรรมที่รุ่งเรืองมาก อีกทั้งยังเป็นเมืองท่าที่ติดต่อกับประเทศในแถบเอเชียอาคเนย์ รวมถึงยุโรปมาแต่โบราณ ความเจริญทั้งหลายเหล่านี้ตกทอดมาถึงปัจจุบันผ่านทางวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษาพูด ศิลปะการแสดง และวรรณกรรม

เรื่องเล่าประเพณีและวัฒนธรรมแดนใต้ ของรองศาสตราจารย์ ประพนธ์ เรืองณรงค์ เล่มนี้ ได้รวบรวมบทความด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นใต้ในอดีต ที่ผู้เขียนได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษาและสัมภาษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยตนเอง ถือเป็นแหล่งข้อมูลที่ทรงคุณค่าและหาได้ยากยิ่ง นับเป็นโอกาสอันดีที่ทางสำนักพิมพ์ได้รับความไว้วางใจให้เรียบเรียงจัดพิมพ์รวมเล่มและปรับปรุงข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน เพื่อนำเสนอต่อผู้อ่านทุกท่าน

สำนักพิมพ์สถาพรบุ๊คส์

คำนำผู้เขียน

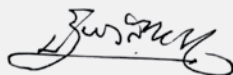
“พากเพียรเขียนไว้เมื่อ	วันวาน
หลงรักอักษรสาร	สี่อศร้าง
เรื่องเล่าประสพการณ์	วันก่อน
ดังโภชนาหารอ้าง	หลดากลั่นชิมลาง”

เรื่องเล่าประเพณีและวัฒนธรรมแดนใต้ เป็นผลงานเขียนที่ผมรวบรวมจากบทความสารคดีเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวไทยพุทธและมุสลิมภาคใต้หลายด้าน เช่น ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ศิลปะการแสดง และประวัติบุคคลสำคัญที่ควรยกย่อง

ข้อเขียนส่วนใหญ่ ผมเขียนเมื่อครั้งไปรับราชการที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ช่วง พ.ศ. ๒๕๑๕ - ๒๕๓๒ ข้อมูลที่ผมนำมาเล่านั้น นอกจากค้นคว้าเอกสารแล้ว ที่สำคัญคือได้พบปะเสวนากับภูมิปัญญาชาวบ้าน จึงนำมาเขียนเผยแพร่ในนิตยสารและวารสาร เช่น รุสมีแล ศิลปวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ ภาษาจารึก วารสารรามคำแหง และ วารสารสงขลานครินทร์

ผมหวังว่า เรื่องเล่าประเพณีและวัฒนธรรมแดนใต้ นี้ คงจะให้ความรู้และความเพลิดเพลินแก่ท่านผู้อ่านที่สนใจเรื่องราวในท้องถิ่นภาคใต้ตามสมควร พร้อมกับขอขอบคุณคุณสัมพันธ์ ก้องสมุทร แห่งสำนักพิมพ์วีลี ครีเอชั่น คุณวรพันธ์ และ ดร. สุภัคชญา โลกิตสถาพร แห่งบริษัทสถาพรบุ๊คส์ จำกัด ในความเมตตาอนุเคราะห์จัดพิมพ์ผลงานเล่มนี้ รวมทั้งผลงานอื่นๆ ของผมเสมอมา

ด้วยความนับถือ

(ประพนธ์ เรืองณรงค์)

สารบัญ

๑. มงนตรศรีธรรมราชจากรวรรณกรรมภาคใต้	
ประเภทนิทานประโลมโลก	๘
๒. รามเกียรติ์ในศาสนา	๓๒
๓. มวยดีไชยา - เพลงนาชุมพร	๔๔
๔. พันธุ์ไม้หลายชื่อของชาวใต้	๕๐
๕. หลาวหลาวเหมือนนางบัวโทน	๖๑
๖. ลากพระเดือนห้าที่ปะนาเระ	๖๕
๗. หลบ	๗๓
๘. ย้อนอดีตแลปัจจุบัน เห็นอนาคตวรรณกรรมทักษิณ	๗๘
๙. “ลู่สอนหลาน” คำสอนปิตุสสารในวรรณกรรมภาคใต้	๙๑
๑๐. นางพรหมจารี สตรีเก่งจากรวรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้	๑๒๓
๑๑. เมืองตรังในมุมมองของ เอ็ดน่า บรูเนอร์ บัลค์ลีย์	๑๔๐
๑๒. ไปชมสวนยางแห่งแรกของประเทศไทย	๑๖๗
๑๓. ประสพการณ์ของนายพลตำรวจตรี ชุนพันธ์รักษาราชเดช	
ตอนที่ ๑ กรุงชิง	๑๘๒
๑๔. ประสพการณ์ของนายพลตำรวจตรี ชุนพันธ์รักษาราชเดช	
ตอนที่ ๒ สิงห์มือปราบ	๒๑๐
๑๕. ลัมมนาหนังตะลุง	๒๒๘
๑๖. ดนตรีหนังตะลุง	๒๓๗
๑๗. ประเพณีการเกิดของชาวไทยพุทธ - มุสลิมภาคใต้	๒๔๓
๑๘. กิริช	๒๕๓

๑๙. ความเชื่อเกี่ยวกับกริช	๒๕๕
๒๐. ตี๋อรี : ดนตรีรักษาโรค	๒๖๓
๒๑. จากมะโย่งถึงโนรา	๒๗/๒
๒๒. เยี่ยมชาวไทยที่ดุมปัต - กลันตัน	๒๙๑
๒๓. ชาวไทยที่ไทรบุรี หรือที่ เกอดะฮ์ มาเลเซีย : ศึกษาเฉพาะความเชื่อและพิธีกรรม	๓๐๗
๒๔. อาเจฮ์อาร์ฮ์ - อูยงคตนะถึงโจรสูหรง	๓๒๙
๒๕. ชื่อบ้านนามเมืองภาษามลายู ณ ภาคใต้ฝั่งตะวันตก	๓๔๕
๒๖. มารู้จักคำว่า “มลายู” ชื่อบ้านนามเมืองภาษามลายู ฝั่งทะเลตะวันออกของไทย	๓๖๓
๒๗. ภาษาถิ่นตากใบ	๓๘๓
๒๘. การประชุมนักกลอนอาเซียน ณ เกาะบาห์ลี อินโดนีเซีย ครั้งที่ ๑	๓๙๒
๒๙. เยี่ยมแผนกภาษาและวัฒนธรรมไทยที่ SOAS	๔๑๘
๓๐. เยี่ยมพิพิธภัณฑ์บ้านกวี - นักประพันธ์ที่ลอนดอน	๔๓๔
๓๑. จากแดนอารีดังถึงปัตตานี	๔๔๙
บรรณานุกรม	๔๕๘
ประวัติผู้เขียน	๔๖๐

สืบสานตำนานผ้าทอนาหมื่นศรี

HERITAGE UNIQUE WOVEN OF NA MEUN SRI

พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๘ ทอผ้าหมื่นศรี

ในปี ๒๕๕๕ ได้มีโครงการนำผ้าทอหมื่นศรีมาจัดแสดงที่ศูนย์วัฒนธรรมแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร โดยผ้าทอหมื่นศรีที่นำมาจัดแสดงมีทั้งผ้าทอแบบดั้งเดิมและผ้าทอแบบประยุกต์ ซึ่งผ้าทอหมื่นศรีมีลักษณะพิเศษคือมีลวดลายที่เรียบง่ายแต่มีความหมายแฝงอยู่ เช่น ผ้าทอหมื่นศรีสีน้ำเงินและสีขาว หมายถึงความซื่อสัตย์สุจริต และผ้าทอหมื่นศรีสีน้ำเงินและสีน้ำตาล หมายถึงความขยันหมั่นเพียร

(2001-2015) Moving

The group has been working on the project since 2001 and has been successful in many ways.

in 2001-2015, the group has been working on the project and has been successful in many ways.

During this time, the group has been working on the project and has been successful in many ways.

The group has been working on the project and has been successful in many ways.

The group has been working on the project and has been successful in many ways.

The group has been working on the project and has been successful in many ways.

The group has been working on the project and has been successful in many ways.

The group has been working on the project and has been successful in many ways.

The group has been working on the project and has been successful in many ways.

The group has been working on the project and has been successful in many ways.

The group has been working on the project and has been successful in many ways.

The group has been working on the project and has been successful in many ways.

The group has been working on the project and has been successful in many ways.

The group has been working on the project and has been successful in many ways.

The group has been working on the project and has been successful in many ways.

The group has been working on the project and has been successful in many ways.

The group has been working on the project and has been successful in many ways.

The group has been working on the project and has been successful in many ways.

The group has been working on the project and has been successful in many ways.

รศ. ประพนธ์ เรืองณรงค์

๑.

มอญนครศรีธรรมราชจากวรรณกรรมภาคใต้ ประเภทนิทานประโลมโลก

วรรณกรรมประโลมโลก

วรรณกรรมในที่นี้ หมายถึงวรรณกรรมลายลักษณ์ประเภทนิทานประโลมโลกภาคใต้ ซึ่งบันทึกด้วยสมุดข่อยหรือสมุดไทย หรือชาวใต้เรียกว่า “หนังสือบุด” ปัจจุบันหนังสือบุดไม่ว่าเป็นบุดดำหรือบุดขาวยังตกค้างอยู่ตามบ้าน ตามวัด และเก็บรวบรวมไว้ตามศูนย์วัฒนธรรมบางจังหวัด หนังสืออันมีค่าเหล่านี้จำนวนไม่น้อยได้สูญสลายไปตามกาลเวลา และความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของชาวบ้านบางคน คือนำหนังสือไปเผาแล้วเอาขี้เถ้าไปทำเครื่องรางของขลัง และใช้เป็นยารักษาโรคบางชนิด

หนังสือบุด คัมภีร์โบราณของปักษ์ใต้

นิทานประโลมโลกหรือบันเทิงคดีสมัยนั้นส่วนใหญ่เป็นฉบับคัดลอก และช่วงเวลาที่ยึดลอกกันมากเล่ม คือสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ตัวอักษรและอักขรวิธีจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับอักษรไทยกลางในยุคนั้น ต่อมาไม่นานนัก อุปกรณ์และระบบการพิมพ์ของฝรั่งเข้ามา มีบทบาทสำคัญ อันเป็นเหตุให้วรรณกรรมท้องถิ่นและวรรณกรรมอื่นๆ แพร่หลายมาจนตราบเท่าทุกวันนี้

กวีผู้ประพันธ์นิทานประโลมโลกในสมัยนั้นมักเป็นกวีนิพนามมุ่งสร้างวรรณกรรมเพื่ออานิสงส์แห่งความสุขชาตินี้และชาติหน้า เป็นประการสำคัญ ส่วนใหญ่ปรากฏนามผู้คัดลอก และบางเล่มบอกเดือนปีที่คัดลอกไว้ด้วย

ตัวอย่างเรื่อง *วันकार* และ *มโนหรานิบาต*

“รูปชื้อท่มผู้เขียนแม่เพี้ยนผิด
หมูปั่นติดเห็นด้วยช่วยซ่อมใส่
อย่านั่งทำสำนวนให้กวนใจ
ดูซ้ำไชร่ฝึกสอนยังอ่อนความ”^๑

“มโนหรานิบาต เขียนจบวันจันทร์ ขึ้น ๙ ค่ำ เดือนอ้าย จ.ศ. ๑๒๓๐ ปีมะโรงสัมฤทธิศก”^๒

มีปัญหาประการหนึ่งคือ กวีชาวใต้แต่งนิทานประโลมโลกเรื่องนั้นๆ สมัยใด ถ้าพิจารณาตามตัวอักษรและอักขรวิธีแล้วย่อมสรุปไม่ได้ เพราะไม่ทราบว่าจะเล่มใดเป็นลายมือกวี เพราะส่วนใหญ่

^๑นายตัน วันकार โสฬศนิมิตร (นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, ๒๕๒๑) หน้า ๕๖.

^๒มโนหรานิบาต (สงขลา : วค. - วศ. สงขลา, ๒๕๑๓) หน้า ๒๔๘.

อาจจะอยู่ต่างยุคต่างสมัยก็เป็นได้ ประเด็นที่จะให้คำตอบได้นั้นคือ การพิจารณาเนื้อหา เช่น ในเรื่อง วรวงศ์ กวีกล่าวถึงศิลปะการแสดง ระหว่างมุสลิมดังนี้

“จัดแขกพุมเรียง กับแขกตานี
ให้เล่นกระบี่ ชูม้าแทงทวน”^๓

แขกพุมเรียง คือไทยมุสลิมตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี และ **แขกตานี** คือไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี สมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ กรมพระราชวังบวรฯ ยกทัพไปตีเมืองปัตตานีได้แล้วจึงกวาดต้อนไทยมุสลิมปัตตานีไปตั้งบ้านเรือนตามถิ่นต่างๆ นับตั้งแต่นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี จนกระทั่งถึงภาคกลาง เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ กวีได้นำไปเขียนไว้ในวรรณกรรม จึงสรุปได้ว่าเรื่อง **วรวงศ์** แต่งในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ จากข้อสังเกตเกี่ยวกับเนื้อหาปรากฏว่า ประเพณีทานประโลมโลกภาคใต้แต่งสมัยต้นรัตนโกสินทร์เป็นส่วนใหญ่

วรรณกรรมดังกล่าวนี้กวีนิยามแต่งเป็นคำกาพย์เพื่อเหมาะแก่การอ่านและการสวด โดยเฉพาะกาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ นิยมแต่งมากกว่ากาพย์ชนิดอื่นๆ เพราะเหตุว่า กาพย์สุรางคนางค์มีวรรคละ ๔ คำเท่านั้น จังหวะเสมอดันเสมอลาย ท่วงทำนองดูราบรื่นหรือราบเรียบ จึงเรียกกาพย์ชนิดนี้ว่า “ราบ”

เนื้อหาทานประโลมโลกแม้จะเป็นบันเทิงคดี แต่จุดมุ่งหมายต้องการสอนจริยธรรมแก่ผู้อ่านและผู้ฟัง ฉะนั้นเนื้อหาจึงเกี่ยวข้องกับนิทานชาดก ส่วนเค้าโครงเรื่องนี้ก็ได้รับจากวรรณกรรมภาคกลาง

^๓วรวงศ์คำกาพย์ ฉบับสมุดข่อย ของนายชวน บัวลอย อ.ท่าฉาง จ.สุราษฎร์ธานี

บ้าง แต่นำมาสร้างสรรค์ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างฉาก หรือการบรรยายอื่นๆ ให้เป็นเอกลักษณ์ของภาคใต้ เช่นเรื่อง พระรถเมรี หอยสังข์ และ โคบุตร ถ้าโครงเรื่องอีกส่วนหนึ่งก็ชาวใต้ผูกขึ้นเอง โดยนำเรื่องราวที่เล่าในท้องถิ่นประพันธ์ขึ้นเป็นบทร้อยกรอง เช่นเรื่อง นายตันวันคาร นางบัวโหนด

มอญนครศรีธรรมราช

วรรณกรรมคือกระจกสะท้อนให้เห็นภาพสังคมอันเกิดจากประสบการณ์ของกวีสมัยนั้นๆ ฉะนั้น แม้ว่าเนื้อหาในวรรณกรรมไม่บ่งบอกว่าเป็นประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชโดยตรง แต่การบรรยายสภาพบ้านเมือง ไม่ว่าจะเป็นเมืองไพศาลี เมืองพรหมรังสี หรือเมืองพรหมทัต ล้วนสะท้อนมาจากภาพเมืองนครศรีธรรมราช หรือหัวเมืองใกล้เคียงในยุคนั้น ทำนองเดียวกับจากบ้านเมืองในวรรณคดีไทยพระราชนิพนธ์บทละครเรื่อง อิเหนา หรือ รามเกียรติ์ ก็สะท้อนภาพกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้อย่างชัดเจนเช่นกัน ในที่นี้ ผู้เขียนจะเสนอภาพเมืองนครศรีธรรมราชจากวรรณกรรมประโลมโลก ซึ่งมีเนื้อหาส่วนใหญ่อยู่ในช่วงต้นสมัยรัตนโกสินทร์ ดังต่อไปนี้

การปกครอง

นครศรีธรรมราชสมัยต้นรัตนโกสินทร์หรือปลายสมัยอยุธยา มีลักษณะเป็นหัวเมืองเอก แต่มีพันธะต่อราชธานีอย่างหัวเมืองประเทศราช กวีชาวใต้นำไปบรรยายไว้ในวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่นเรื่อง โคบุตร ตอนพระโคบุตรทำขวัญโอรสโดยเกณฑ์หัวเมืองต่างๆ ไปช่วยเหลืองานราชพิธีและถวายความจงรักภักดีอย่างพร้อมเพรียงกัน

	“ร้อยเอ็ดพระนคร
รู้แล้วจึงจร	มาชมบุญญา
คอกไม้เงินทอง	ต่างคนเอามา
ลำภาเกศรา	เข้ามาองเนื่อง
	ขึ้นเฝ้าเจ้าฟ้า
กลาโหมนำหน้า	ช่วยเพ็ดทูลฉลอง
ตราให้ประทาน	บริขารทั้งผอง
เครื่องยศพานทอง	ความชั่วความดี” ^๔

บรรดาหัวเมืองปักษ์ใต้สมัยอยุธยาขึ้นกับกรมท่า สมัยรัตนโกสินทร์เปลี่ยนไปอยู่ในความควบคุมของกรมกลาโหม ส่วนหัวเมืองภาคเหนือและอีสาน ตลอดจนถึงหัวเมืองลาวขึ้นกับมหาดไทย ต่อมาถึงสมัยการปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ ๕ บรรดาหัวเมืองต่างๆ ในสยามประเทศล้วนขึ้นกับกระทรวงมหาดไทยเพียงกระทรวงเดียว คำกาพย์ข้างต้นนี้ จะเห็นว่าบรรดาหัวเมืองภาคใต้อยู่กันอยู่ภายใต้การควบคุมของกรมกลาโหม

ระบบการปกครองในเมืองนครศรีธรรมราชสมัยนั้น แบ่งเขตการปกครองท้องที่ออกเป็น **เมือง** มีเจ้าเมืองเป็นผู้ปกครอง **แขวง** มีหมื่นแขวงเป็นผู้ปกครอง **ตำบล** มีผู้ได้รับบรรดาศักดิ์ชั้น “พัน” เป็นผู้ปกครอง^๕ และ **หมู่บ้าน** มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ปกครอง ดังตัวอย่างเรื่อง *พระรถเมรี* ตอนเจ้าเมืองไพศาลีมีบัญชาไปยังท้องที่ต่างๆ เพื่อเตรียมจัดราชพิธีสมโภชนางสิบสอง ดังนี้

^๔โคบุตรคำกาพย์ ฉบับปริวรรตด้วยอักษรปัจจุบันตัวเขียนดินสอ ของห้องสมุดวค. นครศรีธรรมราช

^๕กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ, *การปกครองและการเมืองไทย* (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑) หน้า ๒๐.

“ให้เสมียนเขียนหมายปิดตรา ขุนนางกลางศาลา
เขียนตราสั่งให้นายเหมิน
ครีทนายรับหมายแล้วเดิน ออกตลาดนาคนีน
เดินคั้งถึงเรือนหัวเมือง
ท่านทนายอ่านหมายตามเรื่อง บรรดาหัวเมือง
ตกใจแจ้งให้ท้องตรา
หัวเมืองใช้ทนายไปหา เกาะบุตรภรรยา
ขึ้นคร่าตีเมียเอาตัว
บางทีหาง่ายได้ตัว บ้างหอบครอบครัว
เมียตัวถูกตัวเข้าป่า
พวกทนายปิดตูตีตรา วิวควายไร่นา
ข้าวปลาริบเอาเป็นหลวง
ได้แต่เขียนหลังจำตรวน ไล่เหล่าทิ้งปวง
ชุมนุมซ่อนต่างออกมาหา”^๖

จากบทร้อยกรองข้างต้นนี้ จะเห็นว่าข้าราชการสมัยนั้นมีการใช้อำนาจกับประชาชนอย่างรุนแรง เพื่อขู่บังคับให้บรรดาผู้ชายไปช่วยงานหลวง เช่น มีการเกาะบุตรภรรยา คือเข้าไปจับกุมลูกเมียชาวบ้านอย่างไม่มีความปราณี บางครอบครัวถึงกับหนีเข้าป่าเพื่อเอาตัวรอด ด้วยเหตุนี้เอง ปัจจุบันแม้จะเป็นสมัยประชาธิปไตยแล้ว ชาวบ้านก็ยังคงมีความเกรงกลัว ‘ข้าราชการ’ หรือ ‘นาย’ เสมอมา แม้ในเพลงกล่อมเด็กชาวใต้ก็มีเนื้อหาทำนองนี้หลายบท เช่น

^๖นายเรื่อง นาโน, **พระรถเมรี** (นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วค. นครศรีธรรมราช, ๒๕๒๒) หน้า ๒๐๔.

“แม่ไก่เหอ
แม่ไก่หางหลุน
ข้าหลวงออกมาดู
ขันขี้จับเด็ก
จับสินสาวสาว
บาวบาวไว้ทำหาคเล็ก
ขันขี้จับเด็ก
จับสินทั่วเมืองนี้”

เศรษฐกิจ

• ความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมือง

นครศรีธรรมราชเป็นเมืองชายทะเล มีทั้งที่ราบและป่าเขา จึงอุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติมาตั้งแต่โบราณกาล ผลผลิตทางการเกษตรและการประมงอันสมบูรณ์ กวีได้นำไปบรรยายไว้ในวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่นเรื่อง นายตัน ตอนเตรียมจัดพิธีแต่งงานระหว่างนายตันกับนางไรทอง ดังนี้

“...พวุงนี้ให้นายจันทร
ซื้อพลูสักห้าร้อย
ดิบดีลูกมะเขือ
แล้วให้นายคาร
พะเนียงใหญ่ใส่ให้เต็ม
แล้ววานายบัวศรี
ลงไปหิ้วตะพาน

กับนายขึ้นขึ้นไปเหนือ
ทั้งกล้วย้อยยักลำเรือ
ลำเรือใหญ่ใส่ให้เต็ม
ซื้อน้ำหวานไว้นายเห่
ค่ามากน้อยค่อยคิดอ่าน
พวุงนี้เข้าสักทีหลาน
ซื้อเหล้ามาดื่มห้าถึง

นายปุกให้ไปค้าขาย	ช่วยซื้อเคยสักสิบถัง
กุ้งแห้งซื้อมามั่ง	โคบทุกึ่งเห็นซื้อมา
ไปพบเรือชาวนอก	ถ้าเขาบอกขายฟุงปลา
เองงซื้อเอามา	สี่ห้าหม้อให้พอการ ^๗

คำกาพย์ตอนนั้นแสดงให้เห็นว่า ท้องที่นครศรีธรรมราชด้านเหนือซึ่งติดกับป่าเขานั้นเต็มไปด้วยหมากพลู กล้วย อ้อย ดีปลี (พริก) และมะเขือ ส่วนบริเวณที่เป็นที่อยู่ของชาวนอก คือชาวบ้านที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมทะเล มีผลิตผลจากทะเลที่ขึ้นชื่อคือ เคย (กะปิ) กุ้งแห้ง ปลาเค็มคือปลาโคบ ปลาทุกึ่ง ตลอดจนจนถึงฟุงปลาหรือไต่ปลา

ทิวทัศน์ที่สวยงามของถนนเลียบชายทะเล เส้นเขาปลายดำ-อ่าวท้องหยี
จังหวัดนครศรีธรรมราช

^๗เล่มเดียวกัน หน้า ๒๗.

พูดถึงราคาของสินค้าสมัยนั้น ถ้าเปรียบเทียบกับสมัยนี้มีความแตกต่างกันจากหน้ามือเป็นหลังมือ ตัวอย่างเรื่อง พระเวสสันดร หรือ มหาชาติคำกาพย์ ลำานวนเมืองนครศรีธรรมราช ตอนชูชกเดินทางไปขอเงินคืนจากพ่อแม่นางอมิตตดา ระหว่างทางชูชกคิดโครงการจะซื้อสิ่งต่อไปนี้

“ถ้าเห็นพอเป็นถาพผล จะซื้อนาสักตำบล
ซื้อโคตัวผู้คู่หนึ่ง
ซื้อจอบราคาห้าสลึง กับพรวนเล่มหนึ่ง
ทั้งขวานกับผานไถนา
เดือนหกแล้วจะตกข้าวกล้า ทำแล้วปีหน้า
เก็บไว้ให้ขายถึงสลึง”^๔

• เมืองท่าสำคัญ

นครศรีธรรมราชเป็นเมืองท่าสำคัญบนคาบสมุทรมาลายูฝั่งตะวันออก พ่อค้าต่างชาติทั้งชาวเอเชียและชาวยุโรปผ่านไปมาเพื่อติดต่อค้าขาย และเข้ามาตั้งบ้านเรือน ดังเรื่อง พระรถเมรี บรรยายไว้ดังนี้

จีนปลูกตึกกวัน	“ไทยตั้งเรือนบ้าน
พวกไทยขายข้าว	ซื้อขายเปิดไ้
เหล่าแขกตัดไ้	พวกลาวขายไหม
	ขายแต่เนื้อควาย” ^๕

^๔มหาชาติคำกาพย์ ฉบับสมุดข่อย ของศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วจ. นครศรีธรรมราช

^๕เล่มเดียวกัน หน้า ๕

ในเรื่อง *สุบินสำนวนเก่า* พูดถึงชาวต่างชาติเข้ามาค้าขายใน
กรุงส่วตถิ ดังนี้

	“ทูลล้อมพร้อมหน้า
สิบสองภาษา	นุ่งห่มต่างกัน
เหล่าเทศจีนจาม	อังกฤษกบิตัน
นำสลุปกำปั่น	ล่าเกาเข้ามา
	ทอดสมอเรียงราย
จัดเครื่องของถวาย	ทุกปีอัตรา
ด้วยบุญพระองค์	ทรงพระธรรมมา
แด่คตมณเฑาะ	ทุกปีอัตรา” ^{๑๐}

วรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งคือเรื่อง *วันคาร* ซึ่งมีเนื้อหาส่วนใหญ่
พูดถึงการค้าทางทะเล โดยนายสำเภานำสินค้าของพระเอกหรือของ
วันคารไปยังเมืองต่างๆ เช่น เมืองไพศาล และเมืองไกรลาศ อันแสดง
ให้เห็นถึงความก้าวหน้าเกี่ยวกับการค้าทางทะเลสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี

• การเล่นเรือเกี่ยวข้องกับชาวมลายู

ชาวมลายูซึ่งเป็นเพื่อนบ้านกับชาวนครศรีธรรมราชมีความ
นิยมเล่นเรือไปมาค้าขายกับเมืองนครศรีธรรมราช และหัวเมืองใน
ภาคใต้ เรือสำเภาไทยสมัยนั้นคงมีลูกเรือชาวมลายูรวมอยู่ด้วย ฉะนั้น
คำไทยภาคใต้ที่ใช้เรียกชื่อลมและฝนที่มาจากทิศต่างๆ ส่วนใหญ่
เป็นภาษามลายู ดังตัวอย่างเรื่อง *ลัดหนุ* หรือ *สุธนาคาพย*

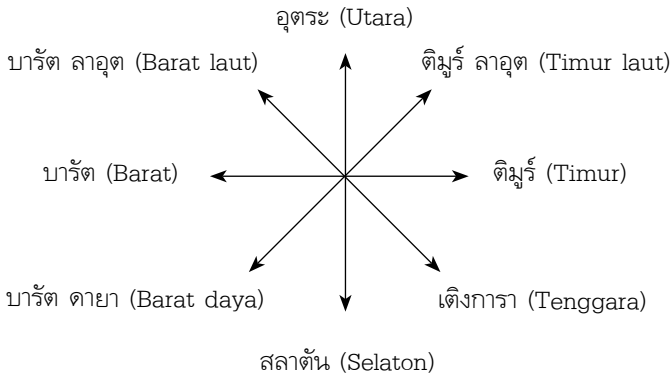
^{๑๐} *สุบินสำนวนเก่า* (นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วจ.
นครศรีธรรมราช ๒๕๒๐) หน้า ๒๔.

มิได้เห็นหน	“เป็นพายุลมฝน
คลื่นเท่าภูเขา	มีคมเป็นควัน
ได้ถึงสามชั้น	หนุนมาเร็วพลัน
	สนั่นสาคร
	ดั่งดิ่งถึงฉา
สนั่นพิศพา	มิได้หยุดหย่อน
แล้วเป็นพริตหลวง	ล่องเข้ามาซัด
พัดกล้ำสาคร	ลมเว้าเร้ามา
	เป็นลมตะวันตก
ดูเหมือนข้าวตอก	ทั่วในทิศา
ลมเภาแกมพริต	พัดเพิ่มเติมมา
แม่นมาเจรจา	ไม่ได้ยินกัน” ^{๑๑}

ลมพัดหลวง คือลมพัดมาจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ ภาษา
มลายูเรียก **บารัตลาอูต (Barat Laut)** และลมพัดมาจากทิศตะวันตก
เรียก **ลมพริต** ตรงกับภาษามลายูเรียกทิศตะวันตกว่า **บารัต (Barat)**
ส่วนลมเภาหรือลมตะเภา หมายถึง ลมพัดมาจากทิศตะวันออก
ระหว่างเดือน ๑๑-๑๒ ความจริงคือลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ
นั่นเอง ตรงกับฤดูที่เรือสำเภาจากเมืองจีนแล่นเข้ามายังแหลมมลายู
เข้าเทียบท่าเมืองนครและเมืองท่าภาคใต้ ชาวไทยเลยเรียกเป็น
ลมตะเภา หรือ ลมเภา

^{๑๑} **สัตนาคำพย** ฉบับปริวรรตด้วยอักษรปัจจุบันเขียนดินสอ ของห้องสมุด
วค. นครศรีธรรมราช

เกี่ยวกับการเรียกชื่อทิศของชาวมลายูนั้น มีรายละเอียด
ดังนี้^{๑๒}

มลายูถิ่นปัตตานีเรียกทิศเหนือว่า **ฮูลู** หรือ **เกอปลาตีโด**
หรือทิศหัวนอน

เรียกทิศใต้ว่า **ฮิเล** หรือ **ฮูยงากี**

เรียกทิศตะวันออกว่า **ตะนาแฮะ**

และเรียกทิศตะวันตกว่า **ยะโตะ**

ชื่อลมที่ชาวใต้เรียกคล้ายคลึงกับชาวมลายู มีดังนี้

ลมพัดจากทิศตะวันตก ชาวใต้เรียก **ลมพริ๊ด** ตรงกับคำ
มลายู

ลมพัดจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ชาวใต้เรียก **ลมพัดหลวง**
ชาวมลายูเรียก **บาร์ต ลาฮุต**

คำว่า **พัดหลวง** อาจหมายถึงลมที่พัดจัดมาก

^{๑๒}Sulaiman Nasri, **Kamus Utama** (Kualalamper : Pustaka Zaman Sdn Bhd, 1981) p. 795.

ลมพัดจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ ชาวใต้เรียก **ลมพัดยา** ชาวภาคกลางเรียก **ลมพัทยา** ตรงกับคำมลายู

ลมพัดจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ชาวใต้เรียก **ลมอุตรา** คงยืมคำ อุตระ มลายูหมายถึง ทิศเหนือ

ลมพัดจากทิศตะวันออกเฉียงใต้ ชาวใต้เรียก **ลมสลตัน** คงยืมคำมลายู หมายถึง ทิศใต้

สังคมและวัฒนธรรม

• การศึกษา

นครศรีธรรมราชเป็นเมืองตากศิลาของภาคใต้ เป็นเมืองนักปราชญ์ราชกวี มีการส่งเสริมยุวชนให้ศึกษาเล่าเรียน ดังตัวอย่างเรื่อง *พระสังข์คำกาพย์* ลำนวนเมืองนครศรีธรรมราช มีความแตกต่างจากพระสังข์ลำนวนภาคกลาง เช่น พระสังข์ขณะเป็นกุมารมีหน้าที่เฝ้ากระท่อม และไล่ไก่กาที่มากินข้าวที่ตากไว้ลานบ้าน พร้อมทั้งหุงข้าว ไร่รอบพระมารดาและตายายกลับจากป่านั้น มีพระอินทร์ปลอมเป็นนกยูงทองเสด็จนำพระสังข์ไปศึกษาเล่าเรียนกับฤๅษี

“เมื่อนั้นพระฤๅษี	กล่าวแนะชี้ให้เขียนไป
แล้วให้นับรายใน	ให้ชื่นใจเป็นนักหนา
นอโมทั้งกอขอ	เป็นแม่พ่อต่อกันมา
กนกคั่นเล่าหนา	เกยกอากามาโดยไ
วันเดียวได้สิบแม่	ปัญญาแลล้ำแดนไตร
เพลายื่นมาไซ้	เทวาลัยชวนลูกยา
กราบลาพระอาจารย์	คืนสถานเถิดน้องอา
มารดาเจ้าแหละนา	มาแต่ป่าจะตกใจ” ^{๑๓}

^{๑๓} *หอยสังข์คำกาพย์* ฉบับปริวรรตด้วยอักษรปัจจุบันตัวเขียนดินสอ ของห้องสมุด วค. นครศรีธรรมราช

เมื่อผู้เรียนสามารถอ่านหนังสือแตกแล้ว พระภิกษุผู้สอนจะนำวรรณกรรมประโลมโลกมาให้อ่านเพื่อฝึกหัดให้มีความสันทัดทางภาษาและหนังสือยิ่งขึ้น หนังสือดังกล่าวนี้มีเรื่อง *สุบิน โคบุตร* และ *พระรถเมรี* ซึ่งส่งเสริมเกี่ยวกับจริยธรรมแก่ผู้เรียนอย่างยิ่ง ตัวอย่างเรื่องสุบิน สอนให้พากเพียรต่อการศึกษา

“นี่แหละคนทั้งหลาย	พึงจำไว้สั่งสอนใจ
จะสืบสายกุลบุตรไป	ครั้นเติบโตใหญ่ไว้วัฒนา
จะได้เล่าเรียนธรรม	โปรดพ่อแม่ญาติกา
อย่างองค์หน่อพุทธา	พระสุบินผู้เลิศไกร
อุทิศให้ตั้งความเพียร	เรียนจบสิ้นทั้งขอมไทย
เล่าเรียนหนังสือใหญ่	รู้สรรพแปลงจบบริบูรณ์” ^{๑๔}

เกี่ยวกับหนังสือแบบเรียนนั้น ชุนอาเทศคดี ผู้สนใจภาษา และวัฒนธรรมเมืองนครศรีธรรมราช ได้ให้ข้อสังเกตว่า

“สมัยหลังเมื่อกระทรวงศึกษาธิการจัดการศึกษาให้เป็นระบบแล้วมีการให้อ่านแบบเรียนเร็วสมัยใหม่ บางฉบับขาดจริยธรรม เช่น เรื่องตาอินตานา พอได้ปลาตัวโตก็แตกความสามัคคีกันเสียแล้ว แย่งกันจะเอาท่อนหัว ต้องไปหาตาอยู่ให้ตัดสิน ตาอยู่แขนคอกที่จะเป็นคนดี วางตนเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ สมกับเขายกย่องไว้วางใจ กลับเป็นตัวคอรัปชันอย่างร้าย เอาท่อนกลางไปกินเสีย”

^{๑๔}เล่มเดียวกัน หน้า ๑๑๕.

• ศาสนาและความเชื่อ

นครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางแห่งพระพุทธศาสนามาตั้งแต่โบราณกาล แม้แต่กษัตริย์สุโขทัยได้อาราธนาพระสงฆ์และเชิมนักปราชญ์ราชบัณฑิตจากนครศรีธรรมราชไปเผยแผ่พุทธศาสนา ลัทธิลังกาวงศ์ ดังปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ ด้านที่ ๓ บรรทัดที่ ๒๙-๓๐ ว่า

“มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตร หลวงกว่า
ปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลูกแต่เมื่อนครศรีธรรมราชมา...”

วรรณกรรมประโลมโลกเป็นเรื่องชาดกสะท้อนให้เห็นความเชื่อทางพุทธศาสนา ได้แก่ ความเชื่อเรื่องนิพพาน ครรลองที่จะนำไปสู่สิ่งที่มีค่าสูงสุดในสังคมพุทธศาสนา คือ มรรคแปด ซึ่งเป็นที่รวมของหลักธรรมทั้ง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ค่านิยมพุทธศาสนาจึงเน้นความสำคัญทางจิต เป็นวัฒนธรรมทางจิตใจ วรรณกรรมประโลมโลกแทบทุกเรื่องแสดงให้เห็นถึงความเชื่อของกรรมและ **บุญกรรม** เป็นประการสำคัญ ดังตัวอย่างเรื่อง **พระเวสสันดร** จำนวนเมืองนครศรีธรรมราช

“จำเป็นจะไป	เป็นข้าไทเฒ่าชรา
แทนคุณบิดามารดา	ให้สองราอยู่สำราญ
ตริแล้วจึงวาที	ว่าชนนีอย่าอุ่นวาย
ตัวลูกจะไปใช้	เป็นทาสของตาชี่
ตามกรรมลูกทำได้	แต่อย่าให้เขาทุบตี
บิดากับชนนี	ให้อยู่ดีที่เคหา”๕

๕ มหาชาดกคำภาพย์ ฉบับสมุดข่อย ของศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วค. นครศรีธรรมราช

ศาสนาพราหมณ์ก็มีความเจริญรุ่งเรืองในเมืองนครศรีธรรม-
ราชมาตั้งแต่อดีต สมัยปัจจุบันยังมีหลักฐานที่สำคัญ เช่น โบสถ์
พราหมณ์และเทวรูปต่างๆ ในวรรณกรรมประโลมโลกพูดถึงศาสนา
พราหมณ์ไว้หลายเรื่อง เช่นเรื่อง สุบิน กล่าวถึงการแต่งกายของ
พราหมณ์สมัยนั้น

	“ชี้พราหมณ์พฤตมา
ศิระะโพกผ้า	หูใส่กิ้งถือ
ถือสังข์ติดบาป	ถูกประจำคำถือน
เป็นที่หาหรือ	สุขทุกข์แผ่นดิน” ^{๑๖}

คำว่า “กิ้งถือ” หมายถึง ตุ่มหู โดยเฉพาะพราหมณ์เมือง
นครศรีธรรมราชนิยมใส่ตุ่มหูทั้งนั้น และบทร้อยกรอง ๒ วรรค
สุดท้ายบ่งบอกได้อย่างชัดเจนว่า พราหมณ์คณาจารย์เป็นผู้ให้
คำปรึกษาแก่ผู้ปกครองเมืองสมัยนั้นด้วย

วรรณกรรมประโลมโลกยังแสดงออกถึงความเชื่อของ
ชาวบ้านเกี่ยวกับไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ ความเชื่อเกี่ยวกับ
ไสยศาสตร์นั้น กวีจะบรรยายถึงการทำเสน่ห์ยาแฝด การลักและ
คาถาอาคม เครื่องรางและของขลัง วรรณกรรมที่พูดถึงการทำเสน่ห์
ยาแฝด เช่นเรื่อง วรวงศ์ หอยสังข์ โคบุตร

ตัวอย่างเรื่อง โคบุตร ตอนเถรกระอามทำเสน่ห์ให้โคบุตร
หลงรักนางอำพัน

^{๑๖} เล่มเดียวกัน หน้า ๒๔.

“ว่าพลางย่างเข้าห้อง
ครั้นแล้วเฒ่ากับนาง
แล้วเอาน้ำมันพราย
เอากะตาศมาลงยันต์
หัวใจปถมัง
พระสี่เสาร์อันเรื่องฤทธิ
แล้วลงหัวใจชาย
ย่นให้สาวใช้พลัน
ใส่ไว้ที่ได้บาตร
น้ำมันอันนี้หนา
เคยเชื่อมาหลายที
ทุนแก่แม่ตนกลม

หยิบผ้าครองเปิดหน้าต่าง
จุดเทียนชัยขึ้นใจพลัน
มาละลายน้ำมันจันทร์
พระมหาสุรารฤทธิ
ประทับหลังตั้งใจจิต
มหาละลายเข้าด้วยกัน
อันหนึ่งไว้นอกน้ำมัน
ยันต์อันนี้นะสิกา
อย่าประมาทของชั่ววูต
ให้เจ้าทาที่โฉม
ในวันนี้จะได้ชม
ครั้นพลบค่ำจะทำการ”^{๑๗}

พระบรมธาตุเจดีย์
ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร
โบราณสถานคู่เมืองนครศรีธรรมราช

^{๑๗} โศภิตคำกาพย์ ฉบับปริวรรตด้วยอักษรปัจจุบันตัวเขียนดินสอ ของห้องสมุด
วค. นครศรีธรรมราช